

Den ömsinta onyttan

Joh 12:1–8

Bibeltext: Maria i Betania smörjer Jesu fötter, Joh 12:1-8¹

¹Sex dagar före påsken kom Jesus till Betania, där Lasaros bodde, han som Jesus hade uppväckt från de döda. ²Man ordnade där en måltid för honom; Marta passade upp, och Lasaros var en av dem som låg till bords med honom. ³Maria tog då en hel flaska dyrbar äkta nardusbalsam och smorde Jesu fötter och torkade dem sedan med sitt hår, och huset fylldes av doften från denna balsam. ⁴Men Judas Iskariot, en av lärjungarna, den som skulle förråda honom, sade: ⁵”Varför sålde man inte oljan för trehundra denarer och gav till de fattiga?” ⁶”Detta sade han inte för att han brydde sig om de fattiga utan för att han var en tjuv; han hade hand om kassan och tog av det som lades dit. ⁷Men Jesus sade: ”Låt henne vara, hon har sparat sin balsam till min begravningsdag. ⁸De fattiga har ni alltid bland er, men mig har ni inte alltid.”

Bibelreflektion

Vilket är egentligen det mänskliga livets djupaste problem? Vilket är människans djupaste behov? Det vanligaste svaret på den frågan – åtminstone i västerlandet av idag – det är att det är människans *dödlighet* som hennes djupaste problem. Och med dödlighet menar man inte bara detta att varje människas liv har ett slut, utan även alla de olika *begränsningar* som hör till livet: exempelvis åldrandet, funktionsnedsättningar, ohälsa och sjukdom, fattigdom och begränsade naturresurser.

Det tycks idag som om de flesta är ense om att människans viktigaste uppgift är att besegra eller gå bortom vår dödlighet och våra begränsningar. Vi försöker göra det genom att utveckla ny teknik, ta fram nya mediciner, hitta nya tränings- och bantningsmetoder, anamma ny säkerhetsutrustning, osv. Vi jagar efter lösningar på det som hämmar oss i jakten på det vi tror är den sanna valfriheten. Vi jagar lyckan bortom alla våra begränsningar, bortom all vår sårbarhet.

Men tänk om människans dödlighet och begränsningar inte är vårt största problem. Tänk om det är något annat. Tänk om det är så – som den engelske teologen och prästen Samuel Wells frågar sig² – att vårt största problem inte är dödlighet utan *isolerings*, inte är begränsningar utan *ensambet*. Om det är så, då kanske de lösningar vi jagar efter i laboratoriet eller på sjukhuset eller i ny kunskap eller i ny teknik, inte är de lösningar vi djupast sett behöver. Kanske det vi allra mest behöver finns närmre än vi anar.

¹ Jfr Matt 26:6-13; Mark 14:3-9.

² Dessa reflektioner är starkt påverkade av Wells teologi om kyrkans mission och socialt engagemang, se bl a *Living Without Enemies: Being Present in the Midst of Violence* (2011, skriven tillsammans med Marcia Owen), föredraget ”Rethinking Service” i *The Cresset*, påsken 2013 (LXXXVI, nr 4, s 6–14) och *A Nazareth Manifesto* (2015).

Tillbaka till vår bibeltext. Återigen är vi i Betania. Återigen möter vi – enligt Johannes – Marta och Maria. Men den här gången är det inte spänningen mellan de båda systrarna som står i fokus, utan det är spänningen mellan Judas och Maria, mellan Judas uttalande och Marias handlande. Och återigen är det en spänning mellan nyttan och onyttan vi ser. Igår såg vi hur den tog sig uttryck i spänningen mellan kontroll och nåd. I den här texten tar den sig snarare uttryck i spänningen mellan lösningar och närvaro, mellan ”lyckliga slut” och skönhet, mellan att ”arbeta för” och att ”vara med”.

Judas kritik mot Marias handlande går rakt på sak: ”Varför sålde man inte oljan för trehundra denarer [en årslön på den här tiden] och gav till de fattiga?” Och handen på hjärtat: ligger det inte något i denna kritik om vi ska vara ärliga? Visst, Johannes är tydlig i vår text med att kritiken bottnar i falska bevekelsegrunder. Men ändå, går vi inte och bär på en gnagande oro att kritiken från Judas är berättigad? Tänk vad mycket nytta alla dessa pengar skulle ha kunnat gjort för de fattiga? Så vad är egentligen problemet?

Låt oss närma oss problemet genom att försöka tänka oss in i tre exempel.

Första exemplet. Din mor har blivit nyss blivit änka och har fått plats på ett äldreboende. Tyvärr har ni inte stått varandra så nära de senaste åren. Men kanske detta är tillfället då ni kan komma varandra närmre igen? Du ställer verkligen upp för din mamma även om din familjesituation och ditt jobb kräver mycket. Du gör allt för att hon ska trivas på boendet. Du tar hand om hennes ekonomi, du är med när hon behöver nya kläder eller när hon ska på läkarbesök. Du hjälper henne med en del tvätt och ser till att hon kommer ut och går flera gånger i veckan. På söndagarna hämtar du henne till gudstjänst. Du gör allt för att hon ska kunna vara glad. Och din mamma är verkligen tacksam, men ändå... ni kommer liksom inte närmare varandra. Ni hinner inte sitta ner och prata särskilt mycket. Det är så mycket du tycker att du behöver göra för henne varje gång ni träffas och du känner dig frustrerad.

Andra exemplet. I er kyrka har ni länge samtalat om vad ni skulle kunna göra för utsatta människor i samhället. Efter flera församlingsmöten bestämde ni er för att göra något för stadens hemlösa. Ni är med och tar ekonomiskt ansvar för ett av stadens härbärgen. Och flera i församlingen, däribland du, turas om som volontärer på härbärgen – allt från att ta emot de som söker tak över huvudet till att städa och hjälpa till med maten. Det är mycket att göra, men det känns viktigt.

Tredje exemplet. Du brinner för att göra något åt orättvisorna i samhället och i världen, inte minst de papperslösas situation. Du engagerar dig i en gräsrotsrörelse. Du demonstrerar mot den orättfärdiga flyktingpolitiken. Du uppvaktar dina lokala politiker. Du skriver insändare. Du är med och utför civila olydnadshandlingar. Det gäller att inte acceptera sakernas tillstånd. Det gäller att bjuda motstånd... vem ska annars stå upp för de svaga, de som inget har?

Vad har dessa tre exempel gemensamt? ... Jo, det lilla ordet ”för”. Vi vill så gärna göra något ”för” de papperlösa och fattiga. Vi vill så gärna att vår kyrka ska vara relevant och stå upp ”för” de utsatta i samhället. Vi vill så gärna finnas där ”för” våra nära och kära, för att relationer kan bli bra igen, för att allt kan bli ”lyckligt” igen.

Ordet ”för” är ett fint ord. Du vill reda ut relationer, du vill att kyrkan ska bry som om utsatta människor och du vill medverka till att världen blir en bättre plats att leva på för alla människor. Det är gott! Men allt det vi strävar efter att göra ”för” andra, verkar inte riktigt gå till botten med de problem vi vill lösa. Du ger din mor mycket av din tid, men ni kommer inte närmare varandra. Du städar och lagar mat på natthärbärgen, men du får aldrig tid att riktigt sitta ner och prata med de hemlösa. Du ger dig hän åt politisk kamp, men de papperslösa är fortfarande främlingar för dig. Ordet ”för” är ett fint ord, men det reder liksom inte ut missförstånden, det skapar inte tätare relationer med stadens hemlösa, det tar inte itu med orättvisorna på djupet. Kort sagt: det vi försöker göra ”för” andra bryter inte igenom isoleringens murar.

Här kan det vara klokt att fråga: hur gör Gud? Om vi tänker efter verkar inte ordet ”för” vara det bästa ordet för att beskriva hur Gud relaterar sig till oss. Gud fixar inte alla världens problem sådär i ett huj. Gud ger oss inte allt vi vill ha. Gud överöser oss inte bara med en massa välsignelser. Ordet ”för” verkar inte vara det ord som bäst beskriver Guds hjärta. Det finns ett annat ord, tror jag, som bättre beskriver Guds hjärta och längtan. Och det är ordet ”med”. I början av Matteusevangeliet säger ängeln till Josef: ”Jungfrun skall bli havande och föda en son, och man skall ge honom namnet Immanuel (det betyder: Gud *med* oss)” (Matt 1:23). Och i slutet av samma evangelium säger Jesus: ”Och jag är *med* er alla dagar till tidens slut” (Matt 28:20). Här i Johannesevangeliet läser vi i inledningen: ”Och Ordet [Sonen] blev människa och bodde *bland* [*med*] oss” (Joh 1:14). I Bibelns sista bok står det: ”Se, Guds tält står bland människorna, och han skall bo ibland dem, och de skall vara hans folk, och Gud själv skall vara *bos* [*med*] dem” (Upp 21:3).

Det är nog ordet ”med” som bäst beskriver Guds hjärta. Allt Gud är, allt Gud vill, allt Gud längtar efter, det är att vara ”med” oss ... vara ”med” dig och mig för alltid. Gud vill aldrig någonsin vara utan oss!

På sätt och vis verkar ”med” vara svårare än ”för”. Du och jag kan göra saker ”för” andra, utan att behöva gå in i djupare samtal, utan att behöva gå in i verkliga relationer, utan att behöva ändra våra liv särskilt mycket.

Skälet varför ditt engagemang för din mamma inte riktigt leder till de fördjupade relationer du hoppades på, beror naturligtvis inte på att det är oviktigt att bry sig om sina

åldrande föräldrar. Problemet är kanske att du far och flänger så mycket för din mammas skull, att ni aldrig riktigt hinner vara ”med” varandra tillräckligt länge för att verkligen kunna se varandra i ögonen och lyssna på varandras berättelser.

Skälet till varför du sliter ut dig på härberget – ett mycket viktigt arbete – beror kanske på din tvekan att vara ”med” de hemlösa: att sitta ner och prata med dem eller din tvekan att våga låta dem få ta plats så att ni tillsammans kan hjälpas åt med det som behöver göras.

Skälet till att den politiska kampen inte når ända fram, är inte att arbetet för rättvisa inte är betydelsefullt eller kan vara till stor hjälp. Nej, det beror nog mer på att det som ensamma och utsatta människor framför allt behöver inte är demonstrationståg och protestlistor – hur viktigt det än är – utan närvaron av någon som bryr sig om dem som individer. De längtar efter vänskapens ”vara med”, och protesternas ”för” kan liksom inte i sig själva väga upp avsaknaden av detta närvarons ”med”.

Kanske är vi lite rädda för ordet ”med”, att det kräver mer av oss än vi mäktar med. Det är därför som det är så goda nyheter att allt Gud gör och måste göra ”för” oss i Jesus liv och död och uppståndelse, allt detta bottnar i ett osvikligt ”jag är *med* er”. Kraften i detta Gud har gjort ”för” oss ligger i att allt detta har sin grund i att Gud är ”med” oss. När Gud blev människa i Jesus, så sa Gud att det aldrig mer kommer att finnas ett ”för” som inte bottnar i ett evigt ”med”. Och det slutgiltiga beviset på detta, det är korset. Det är sant att korset handlar om det Gud och bara Gud kunde göra ”för” oss. Men det är inte hela sanningen och kanske inte ens den djupaste sanningen. För där på korset ger Gud allt. Gud ger allt för att osvikligt vara ”med” oss och för att vi ska kunna vara ”med” Gud. Och det är de goda nyheterna! Samuel Wells skriver så här: ”I historiens viktigaste ögonblick var Jesus, Guds Son, tvungen att välja mellan att vara med sin Fader eller att vara med oss. Och han valde oss. Samtidigt var Fadern tvungen att välja mellan att låta Sonen vara med oss eller att behålla sin älskade Son för sig själv. Och Fadern valde att låta Sonen vara med oss. Det är detta val som vårt eviga väl står och faller med. Det är detta som är centrum i den kristna tron och själva definitionen på kärlek.”³ ”Gud *med* oss” - ja, det är nyckeln till allt.

Hur kan vi då fira dessa goda nyheter? Hur kan vi som enskilda och som kyrkor fira detta evangelium? Kanske genom att ta Maria till föredöme och gå onyttans väg. I stället för Judas kalkylerade, distanserade och resultatorienterade ”för”, väljer återigen Maria det oväntade: hon väljer att vara ”med” Jesus. På något märkligt sätt inser hon att Jesus är på väg mot korset. Men i stället för att försöka få honom på andra tankar, i stället för

³ ”Rethinking Service”.

att försöka lösa Jesu problem och få hans mörka stund att sluta "lyckligt", väljer hon att vara med honom, att stanna nära honom och beröra honom. Hon smörjer Jesus med olja. Här i denna "onyttiga" handling finns ingen plats för distans, inget rum för avmätthet. Här finns bara plats för den varsamma och ömsinta beröringen.

Marias handling tar inte Jesus ur dödens mörker, men det blir ett tecken på, ett vittnesbörd om, Guds överflödande generositet och hur Gud har valt att för alltid, osvikligt, vara "med" varje människa. Situationen där i Betania blir inte "lycklig". Men den blir något annat: den blir vacker. Situationen andas ömsinhetens skönhet. Och så är det med onyttan. Där nyttan jagar lycka, där längtar onyttan efter skönheten. Det är en längtan som tar oss bortom vår tro på "lösningar" och "lyckliga slut", och för oss mot kärlekens "enkla" gester, präglade av närvaro och tålmod. På onyttans väg kan vi börja ana att något fortfarande kan vara vackert, även om det inte är lyckligt.

Samuel Wells och Marcia Owen berättar i boken *Living Without Enemies* om en mindre stad i USA (Durham) där ca 35 människor mördas varje år, ofta genom att bli ihjälskjutna. Där har en grupp människor bestämt sig för att hålla en nattlig bönegudstjänst på varje plats där någon mördas. Syftet är att föra människor samman för att hedra offren, trösta familjen, vänner och grannar, och att be om fred och helande i grannskapet och i staden. Men det handlar också om att låta de drabbade få en möjlighet att göra sina röster och sin sorg hörd, och att offentligt protestera mot sådant som skapar denna typ våld och mana till kamp för rättvisa och barmhärtighet. De här nattliga bönegudstjänsterna är tillfällen där skönheten får komma till uttryck på samma sätt som den gjorde genom Marias handlande i Betania. Sådana här skönhetens gester välkomnas ibland, men blir andra gånger missförstådda. Men det här är gester, handlingar, som står i en lång tradition av handlingar som pekar bortom sig själva mot den kärlekens handling som vi möter i Jesus Kristus. Onyttans väg är inte de snabba och enkla lösningarnas väg. Det är inte vägen där man springer runt och jagar efter resultat. Nej, onyttans väg är närvarons väg. Onyttan söker i första hand att "vara med". Och visst, det gör kanske inte situationen "lycklig" – och ibland kan man helt enkelt inte göra en situation "lycklig" – men det kan fortfarande göra den vacker. Och i skönheten finns en långsamt förvandlande kraft.

Men frågan kanske ändå kvarstår: är det fel med att göra något för de fattiga? Är det fel att ge pengar till de fattiga? Nej, det behöver det verkligen inte vara! Men frågan är var centrum i vårt engagemang finns. Eller frågan är kanske snarare: *var finns vi?* Vi anar i denna berättelse om Judas, Maria och Jesus att onyttans väg är oupplösligt förenad med de fattiga. Vad kan annars Jesu ord betyda: "De fattiga har ni alltid bland er"? Det finns alla möjliga sätt för oss att undvika de fattiga. Vi kan välja att bo i ett område där vi slipper stöta på dem som inte passar in. Vi kan gömma sig bakom ideologier som säger att de fattiga har sig själva att skylla. Eller vi kan undvika de fattiga genom att betala oss

fria i form av insamlingar och galor. Alla de här sätten att möta fattigdom riskerar ofta att bara bli olika sätt att undvika det personliga mötet, varje form av möjlig vänskap som skulle kunna innebära att de fattiga alltid kommer att finnas bland oss. Den relation som leder till verklig förändring, det är vänskap. Det finns inga tecken på att Judas eller de andra kritiska middagsgästerna hade för avsikt att bygga verkliga relationer med de människor som de beskriver som "fattiga". De fattiga var bara ett slagträ i kritiken mot Jesus.

Centrum i Jesu engagemang för de fattiga är inte att han *arbetade för* dem genom att förändra deras situation till det bättre. Inte heller att han *arbetade med* dem genom att stödja dem i deras kamp för att förändra sina levnadsförhållanden. Nej, det centrala i Jesu engagemang för de fattiga är att han *var tillsammans med* dem på ett sådant sätt att de fattiga aldrig var ett "dom" utan alltid ett "vi". ... Detta är onyttans väg: att vara *med* de fattiga, de perifera, de som inte har någon egen röst, de som ingen annan ser.

Ni har kanske hört talas om Sankt Lars eller Sankt Laurentius? Han var diakon i Rom på mitten av 200-talet. Han hade anförtrotts förvaltningen av kyrkans skatter, allt ifrån pengar till sådant som kalken och kandelabrar. Roms ståthållare fick reda på det och befälde honom att överlämna dyrbarheterna till myndigheterna. Enligt traditionen svarade Laurentius då: "Vår kyrka är rik, det förnekar jag inte. Den har stor rikedom och mycket guld. Ingen i hela världen har mer." Och Laurentius lovade att ta fram alla, som han sa, "Kristi dyrbara rikedomar" om ståthållaren bara ville vara så vänlig att ge honom tre dagar för att samla ihop rikedomerna. Ståthållaren gick med på det och Laurentius fick fullt upp att göra ... för vad han gjorde var att samla ihop en massa sjuka och fattiga människor! Och så här skriver den romerske kristne skalden Prudentius på 300-talet om händelsen: "Människorna han samlade var bland annat en man utan ögonglober, en krympling med ett brutet knä, en man med ett ben, en person med ett ben som var kortare än det andra och andra med grava skröpligheter. Han skrev ner namnen på dem och radade upp dem i ingången till kyrkan. Först därefter kallade han på ståthållaren. När ståthållaren gick in genom kyrkporten, pekade Laurentius på den trasiga hopen av människor och sa: 'Detta är kyrkans rikedomar, ta dem.'" I vredesmod beordrade då ståthållaren att Laurentius skulle få dö en långsam död. Laurentius gick onyttans väg som förde honom in på korsets väg, en väg som ledde honom till ett liv tillsammans *med* de fattiga.

Hur kan vi tillsammans som gemenskaper och kyrkor sjunga onyttans lov? Jo, genom att vara "med" människor i deras sårbarhet och fattigdom, även när det inte finns något vi kan göra "för" dem. Genom att vara "med" människor i deras sorg och saknad, även när vi inte har något att säga. Genom att vara "med" och lyssna på, och vandra tillsammans

med, dem som vi har allra svårast med i stället för att hålla dem på avstånd genom att ge gåvor. Genom att vara stilla med Gud i tyst bön snarare än att nervöst rusa på och göra ännu fler saker ”för” Gud. Genom att utvärdera våra relationer och fråga oss själva: Vad bottnar mitt arbete ”för” andra i? Bottnar det i en grundläggande överlåtelse att vara ”med” dem? Eller drivs jag av en strävan att undvika obehaget, utmaningen, tålmodet som ligger i detta att vara ”med” en annan människa, även när jag inte kan lösa alla problem? Bottnar vår iver att ”arbeta för” en annan människa i en längtan att ”vara med” honom eller henne, eller bottnar den i en rädsla att behöva bli alltför involverad?

Vilken är vår djupaste kallelse som kristna? Vilken är vår kallelse och vision som kyrka? Är det att försöka övervinna dödlighetens alla begränsningar? Eller är det att bryta isoleringens gissel? Om vi väljer det förra, då blir det viktigaste vad vi kan göra ”för” andra, att hitta lösningar, att hitta svar, att fixa begränsningarna vi möter och att försöka göra allting ”lyckligt” igen. Men risken är att vi blir distanserade, att vi inte riktigt når fram på det sätt vi tänkte. Men om vi väljer det senare, att bryta isoleringen och ensamheten, då blir den viktigaste frågan hur vi kan vara ”med” andra, hur vi på olika sätt kan dela vårt liv med andra människor. Då blir närvaro viktigare än lösningar, skönhet viktigare än ”lycka”, väntan viktigare än effektivitet och vänskap viktigare än resultat.

Praktiker

Låt mig till sist kort nämna om två praktiker som är viktiga när det gäller onyttans närvaro eller att ”vara med”. Den ena är uppmärksamhet, den andra är tystnad.⁴

Uppmärksamhetens praktik. Uppmärksamhet är oerhört viktigt för onyttans närvaro. Man kan säga att uppmärksamhet handlar om en slags fokuserad öppenhet för något utanför oss själva, att man s a s ”lutar sig fram mot” en annan person (eller Gud). Det är nog svårt att överskatta denna praktik. Den amerikanske poeten och Dante-översättaren John Ciardi har sagt: ”Vi är vad vi gör med vår uppmärksamhet.” Den franska filosofen Simone Weil – som har skrivit väldigt mycket om just uppmärksamhet – säger att uppmärksamhet är något sällsynt, att den är ett mirakel.

Och skälet till det är ju vad den kristna traditionen brukar kalla vår ”inkrökthet”, vårt ”tumsugande navelskåderi”. Som syndare har vi en outtröttlig förmåga att kröka blicken, att vända vår blick mot oss själva, att vända blicken inåt, även om vi till synes tittar utåt, även om vi står och lyssnar på en annan människa.

Men det som är intressant här, det är att eftersom uppmärksamhet är en praktik, en färdighet, kan den tränas. Det har bara nyss slagit mig – förmodligen något som är välbekant för många av er – att fågelskådning förmodligen är en av de bättre skolorna i

⁴ Vi skulle ha kunnat titta på andra praktiker här: t ex *klagan* som ett sätt att sörja väl och inte låta ondskan ta över; eller på *beröringen* som ett sätt att gå i närkontakt med rädslan, sårn och tomheten.

uppmärksamhet! Varför? Jo, som min vän Arne Mörnerud hjälper mig att så sakteliga börja inse, tränar fågelskådning oss att uppmärksamma, ge akt på nåt som alltid har funnits mitt framför våra ögon. Man börjar se, verkligen se, något som alltid har funnits där. Den öppnar upp en ny värld, och inte bara en ny värld full av fåglar. För när man börjar uppmärksamma något som man egentligen aldrig riktigt har lagt märke till (som exempelvis fåglar), börjar man undra vad det är för andra saker som man har missat, vad det är för andra saker som man inte har uppmärksammat.

Kanske det är dags att vi jämte våra gudstjänster, bönemöten, konserter, barnarbete och soppkök, börjar ha fågelskådning på schemat?

Tystnadens praktik. Jag tror att vi i våra kyrkor tenderar att tappa bort tystnadens praktik. I vår nyttofixering känns lätt tystnaden som ett slöseri med tid, som något icke-produktivt. Jag tror att vi behöver återupptäcka tystnaden. Och tystnad rymmer väldigt mycket. Tystnad är lyssnande, tystnad är väntan, tystnad är bön. Men låt mig bara säga något kort om *tystnad som solidaritet*.⁵

Tystnaden som solidaritet är en övning i att inte dra sig undan. Vår strävan att så gärna göra något ”för” andra går ofta hand i hand med en impuls att dra oss undan känslomässigt, att bli känslomässigt involverade. Ofta vill vi tala, säga något bra, eftersom vi vill undvika att känna. Och ibland vill vi tala för att – kanske i all välmening – hindra andra människor från att känna.

Tystnaden som solidaritet är att släppa tanken att jag har en lösning eller att jag måste vara till nytta. Det är att inse att den allra viktigaste dimensionen i en relation är närvaro, inte nytta, att vara närvarande, inte att ha svaren.

I tystnaden som solidaritet ”finns det inga svar, endast vänskap” säger Wells och han fortsätter: ”Det finns inga förklaringar, endast ödmjukhet. Det finns inget dömande, endast medmänsklighet.”⁶ Kort sagt: Det finns ingen nytta, bara närvaro.

Tystnaden som solidaritet är ytterst sett ett vittnesbörd om den Gud som aldrig drar sig undan. Aldrig någonsin. Gud kan vara tyst, men aldrig frånvarande.

Frågan till oss idag är: kommer vi att följa Kristus, den Gud som är *med* oss alltid ... som aldrig vill vara utan oss? Vågar vi ta Maria i Betania till föredöme? Bottnar vårt engagemang för andra i en iver att ”arbeta för” dem eller i en längtan att ”vara med” dem, bortom allt vad nytta och produktivitet heter? Kommer vi att i första hand att söka efter lösningar eller kommer vi att älska? Jagar vi efter ”lyckan” eller söker vi skönheten i den Gud som aldrig tappar uppmärksamheten och som för alltid är närvarande i våra liv.

⁵ Se Wells, *Living Without Enemies*, s 76–80.

⁶ Ibid, s 78.